

**Dariusz Pauch**

Uniwersytet Szczeciński  
e-mail: [dariusz.pauch@usz.edu.pl](mailto:dariusz.pauch@usz.edu.pl)

---

**RYZIKO PRZESTĘPCZOŚCI GOSPODARCZEJ  
W PRZEDSIĘBIORSTWIE  
W ASPEKTCIE OSZUSTW PODATKOWYCH**

---

**THE RISK OF ECONOMIC CRIME  
IN AN ENTERPRISE IN THE ASPECT OF TAX FRAUD**

---

DOI: 10.15611/pn.2018.532.25

JEL Classification: H26

**Streszczenie:** Celem rozważań jest wskazanie na ryzyko związane z podejrzeniem przedsiębiorcy o zaangażowanie w proceder oszustw podatkowych. Rozważania rozpoczęto od zdefiniowania pojęcia przestępczości gospodarczej. Kolejno zaprezentowano regulacje prawne dotyczące odpowiedzialności karnej z tytułu oszustw podatkowych. Następnie wskazano na pojęcie zachowania należytej staranności jako elementu mogącego uchronić przedsiębiorcę przed odpowiedzialnością karną z tytułu ryzyka przestępczości gospodarczej. Metodologię badania oparto na krytycznej analizie literatury. W pracy wykorzystano literaturę krajową i zagraniczną. Rozważania oparto również na aktach prawnych obowiązujących na szczeblu krajowym i międzynarodowym. W wyniku przeprowadzonej analizy wskazano, że przedsiębiorcy muszą w sposób wydajny i przemyślany zarządzać ryzykiem związanym z przestępczością gospodarczą poprzez wdrożenie procedur, które pozwolą zapobiegać ewentualnym naruszeniom, a w razie ich zaistnienia, pozwolą na skuteczną reakcję.

**Słowa kluczowe:** oszustwa podatkowe, przestępczość gospodarcza.

**Summary:** The aim of the considerations is to indicate the risk related to the suspicion of an entrepreneur to engage in tax fraud. As a result, the risk of becoming involved in the swindling of value added tax is becoming ever greater. The research methodology was based on a critical analysis of literature. Domestic and foreign literature was used in the work. The considerations were also based on legal acts at the national and international level. As a result of the conducted analysis, it was pointed out that entrepreneurs must manage the risk related to economic crime in an efficient and well-thought-out manner by implementing procedures that will prevent possible violations and, if they occur, allow for effective reactions.

**Keywords:** tax frauds, economic crime.

## 1. Wstęp

Od kilku lat Ministerstwo Finansów walczy z falą oszustw oraz nadużyć w zakresie uszczelniania systemu podatkowego. Można przypuszczać, że wprowadzone do systemu podatkowego sankcje karnoskarbowe będą stosowane w przypadku każdego stwierdzonego przez urząd skarbowy zaniżenia VAT należnego bądź zawyżenia VAT naliczonego. Pomimo zapowiedzi, że nowe rozwiązania wymierzone są w głównej mierze w nieuczciwe podmioty, konsekwencje karnoskarbowe mogą dotknąć również podatników, którzy popełnią niezamierzone błędy. Stwarza to organom podatkowym realne możliwości karania podatników za ujawnione pomyłki w związku z prowadzoną działalnością gospodarczą. Wystarczy, że organ podatkowy wykryje nieprawidłowości w deklaracjach podatkowych u jednego podmiotu należącego do łańcucha transakcyjnego, a podejrzenia kierowane są na wszystkie podmioty, biorące udział w transakcjach handlowych. Przez to cały łańcuch transakcyjny kwalifikowany jest od razu jako karuzela podatkowa. Należy zauważyć, że oprócz nierzetelnych kontrahentów, którzy np. bezpodstawnie starają się o zwrot podatku VAT, występują także uczciwe podmioty gospodarcze.

## 2. Ryzyko przestępczości gospodarczej

Pojęcie „przestępstwo gospodarcze” stanowi zbiorcze i umowne nazwanie kategorii, głównie pozakodeksowych przepisów karnych określających czyny zabronione mające związek z obrotem gospodarczym. Cechą, która pozwala na wyodrębnienie tych przestępstw, jest wspólny przedmiot ochrony odnoszący się do rodzaju zachowań przestępczych wskazanych w przepisach karnych, dotyczący podstaw prawidłowego funkcjonowania obrotu gospodarczego. Przedmiotowe kryterium określa i wskazuje m.in. charakterystyczne cechy ustawowego źródła zarówno przestępstw gospodarczych, jak i związanych z nimi elementów karygodnego zachowania się sprawcy dopuszczającego się ich popełnienia. Cechy te i okoliczności popełniania tych przestępstw pozwalają na wysnucie tezy, iż wszelkie przestępstwa gospodarcze charakteryzują się jednorodnością i wspólnymi specyficznymi formalnymi znamionami, które odróżniają je od innych rodzajów przestępstw [Michalski, Palacz 2017, s. 43].

W ramach teorii przestępczości gospodarczej, które prezentowane są w literaturze przedmiotu, można wskazać m.in. na teorię odwołującą się do kryterium profesjonalizmu w prowadzeniu działalności rynkowej, która występuje też pod nazwą „przestępczość przedsiębiorstw” [Wilk 2012, s. 13]. Czołową przedstawicielką tej koncepcji jest M. Delmas-Marty, która zauważa, że przedmiotem przestępczości gospodarczej są głównie zachowania członków przedsiębiorstw, które godzą w porządek finansowy, ekonomiczno-społeczny oraz poziom życia danego społeczeństwa [Delmas-Marty 1973, s. 7]. M. Delmas-Marty zasłynęła również ze zgłoszenia propozycji zastąpienia nazwy „prawo karne gospodarcze” nazwą „prawo karne przed-

siębiorstw” [Zientara 2010, s. 26]. W załączniku do zaleceń Rady Europy nr R/81/12<sup>1</sup>, został zawarty katalog przestępstw gospodarczych, który jako czyny karalne wyróżnia m.in.:

- oszukańcze praktyki i wykorzystywanie sytuacji ekonomicznej przez międzynarodowe związki przedsiębiorstw;
- nadużycia przy dostawach lub nadużycia subwencji krajowych lub międzynarodowych;
- tworzenie fikcyjnych przedsiębiorstw;
- fałszowanie zestawień bilansowych oraz księgowości;
- przestępstwa podatkowe oraz uchylanie się przez przedsiębiorstwa od obowiązku ubezpieczeń socjalnych;
- przestępstwa celne;
- fałszowanie pieniędzy i papierów wartościowych;
- przestępstwa giełdowe i bankowe.

Za cechy przestępczości gospodarczej dostrzegane we wszystkich jej koncepcjach uznaje się przede wszystkim [Górniok 1993, s. 62]:

- brak w działaniach sprawców przemocy, która zastępowana jest działaniami mającymi pozory lojalności, a polegającymi najczęściej na nadużywaniu instytucji życia gospodarczego, funkcjonujących w znacznym stopniu na zasadach publicznego zaufania;
- poważne straty materialne i niematerialne jako następstwa takich działań, przy czym te ostatnie wykraczają niekiedy poza sferę życia gospodarczego (np. w przypadku korupcji);
- fakt, że głównie ofiarami są anonimowe osoby, gałęzie i instytucje systemu gospodarczego;
- stosunkowo znaczna liczba sprawców pochodzi z wyższych warstw społecznych.

Charakter działalności gospodarczej powoduje, iż domena ta stanowi jedno z najtrudniejszych zadań legislacyjnych. Należy dodać, że wymaga ono uwzględnienia nie tylko reguł z zakresu stosunków gospodarczych, ale także specjalistycznej wiedzy z zakresu polityki kryminalnej oraz kryminologii. Efektem prawidłowej kryminalizacji zachowania gospodarczego jest jednak prawie zawsze przepis prawno-karny o wyjątkowo złożonym charakterze. W konsekwencji prawidłowe jego stosowanie wymaga szerokiej wiedzy spoza obszaru prawa karnego, w tym także z zakresu praktycznych elementów obrotu gospodarczego [Michalski, Palacz 2017, s. 44].

---

<sup>1</sup> Załącznik do zaleceń Rady Europy nr R/81/12 w sprawie zwalczania przestępczości gospodarczej z dnia 25.06.1981 r.

### 3. Odpowiedzialność karna

W zakresie nadużyć na gruncie podatku od towarów i usług w 2017 r. ustawodawca postanowił wesprzeć instytucje skarbowe poprzez wprowadzenie sankcji w postaci dodatkowego zobowiązania podatkowego w przypadku nierzetelnego rozliczenia podatku. Ustalone zmiany dotyczą wprowadzenia sankcji w postaci dodatkowego zobowiązania podatkowego w przypadkach nieprawidłowości w rozliczeniach w zakresie VAT, które w podobnym kształcie funkcjonowały już w Polsce, ale zostały uchylone.

Na gruncie ustawy o podatku od towarów i usług [Ustawa z 11 marca 2004] funkcjonuje tzw. podstawowa sankcja. Została ona unormowana w art. 112b ust. 1 pkt. 1 ustawy o VAT [Ustawa z 11 marca 2004] i zakłada, że naczelnik urzędu celno-skarbowego określa odpowiednio wysokość tych kwot w prawidłowej wysokości. Ustala także dodatkowe zobowiązanie podatkowe w wysokości odpowiadającej 30% kwoty zaniżenia zobowiązania podatkowego albo kwoty zawyżenia zwrotu różnicy podatku, zwrotu podatki naliczonego lub różnicy podatku do obniżenia podatku należnego za następne okresy rozliczeniowe.

Nowelizacja przepisów zakłada nieco szersze obostrzenie sankcjami karnoskarbowymi. Zgodnie z wprowadzoną w art. 112c ustawy o VAT koncepcją dodatkowego zobowiązania podatkowego (sankcja za nieprawidłowości w rozliczeniach VAT) w wysokości 100% podatku naliczonego zostanie nałożona na podatnika w związku z fakturami wystawionymi przez podmiot nieistniejący lub też pustymi fakturami, których wartości są niezgodne z rzeczywistością. Tak zwaną „podwyższoną” sankcją objęte zostaną również nieprawidłowości na podstawie faktur, które potwierdzą dokonanie czynności prawnych pozornych, sprzecznych z ustawą albo mających na celu obejście ustawy. Warto jest zwrócić uwagę, że przedmiotową sankcję karnoskarbową organy skarbowe będą mogły nałożyć na podatnika bez względu na to, czy skoryguje on samodzielnie deklarację, czy określenia odpowiednich kwot dokona naczelnik urzędu skarbowego lub organ kontroli skarbowej.

Od 1 marca 2017 r. podwyższono również kary za wyłudzenia podatku VAT. W ramach nowelizacji Kodeksu karnego (kk), wprowadzono do krajowego porządku prawnego nowe instrumenty prawnokarne nakierowane na zwalczanie procederu związanego z wyłudzeniem z budżetu państwa zwrotu kwot naliczonych tytułem podatku VAT.

Zgodnie z art. 270a § 1 kk, „kto, w celu użycia za autentyczną, podrabia lub przerabia fakturę w zakresie okoliczności faktycznych mogących mieć znaczenie dla określenia wysokości należności publicznoprawnej lub jej zwrotu albo zwrotu innej należności o charakterze podatkowym lub takiej faktury jako autentycznej używa, podlega karze pozbawienia wolności od 6 miesięcy do lat 8.

§ 2. Jeżeli sprawca dopuszcza się czynu określonego w § 1 wobec faktury lub faktur, zawierających kwotę należności ogółem, której wartość lub łączna wartość

jest większa niż pięciokrotność kwoty określającej mienie wielkiej wartości<sup>2</sup>, albo z popełnienia przestępstwa uczynił sobie stałe źródło dochodu, podlega karze pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 3.

§ 3. W wypadku mniejszej wagi, sprawca czynu określonego w § 1 lub 2 podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2<sup>3</sup>.

W przypadku tzw. fałszu intelektualnego powiązано karalności tego przestępstwa z ogólną wartością towarów lub usług, których dotyczy faktura, nie zaś z kwotą uszczuplenia należności publicznoprawnej. Zgodnie z art. 271a:

„§ 1. Kto wystawia fakturę lub faktury, zawierające kwotę należności ogółem, której wartość lub łączna wartość jest znaczna, poświadczając nieprawdę co do okoliczności faktycznych mogących mieć znaczenie dla określenia wysokości należności publicznoprawnej lub jej zwrotu albo zwrotu innej należności o charakterze podatkowym lub takiej faktury lub faktur używa, podlega karze pozbawienia wolności od 6 miesięcy do lat 8.

§ 2. Jeżeli sprawca dopuszcza się czynu określonego w § 1 wobec faktury lub faktur, zawierających kwotę należności ogółem, której wartość lub łączna wartość jest większa niż pięciokrotność kwoty określającej mienie wielkiej wartości, albo z popełnienia przestępstwa uczynił sobie stałe źródło dochodu, podlega karze pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 3.

§ 3. W wypadku mniejszej wagi, sprawca czynu określonego w § 1 lub 2, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3<sup>3</sup>.

Dla czynów popełnianych przez zorganizowane grupy przestępcze, których działalność powoduje najpoważniejsze negatywne konsekwencje budżetowe wprowadzono art. 277a:

„§ 1. Kto dopuszcza się przestępstwa określonego w art. 270a § 1 albo art. 271a § 1 wobec faktury lub faktur, zawierających kwotę należności ogółem, której wartość lub łączna wartość jest większa niż dziesięciokrotność kwoty określającej mienie wielkiej wartości, podlega karze pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 5 albo karze 25 lat pozbawienia wolności.

§ 2. W wypadku mniejszej wagi, sprawca czynu określonego w § 1 podlega karze pozbawienia wolności do lat 5<sup>3</sup>.

W celu dalej idącego powiązania majątkowych konsekwencji skazania z wyrządzoną przez sprawców szkodą, Ustawodawca wskazał w art. 277b możliwość wymierzenia grzywny obok kary pozbawienia wolności w wysokości do 3000 stawek dziennych<sup>3</sup>.

<sup>2</sup> Zgodnie z art. 115 § 6 kk, mieniem wielkiej wartości jest mienie, którego wartość w czasie popełnienia czynu zabronionego przekracza 1 000 000 zł.

<sup>3</sup> Zgodnie z art. 33 § 3 kk, ustalając stawkę dzienną, sąd bierze pod uwagę dochody sprawcy, jego warunki osobiste, rodzinne, stosunki majątkowe i możliwości zarobkowe. Stawka dzienna nie może być niższa od 10 zł ani też przekraczać 2000 zł.

#### 4. Należyta staranność

W polskim ustawodawstwie podatkowym brak jest definicji pojęcia należytej staranności i dobrej wiary. Są uznawane za tzw. klauzule generalne, czyli podlegające odrębnej interpretacji, odwołujące się do określenia rodzaju wartości (moralnych, politycznych, ekonomicznych, ujętych w kontekście ogólnospołecznym lub indywidualnym) czy też faktów (np. ustalonych zwyczajów), będąca częścią klauzuli, decyduje o rodzaju odesłania pozaprawnego i wynikającego z niego kierunku ustalania w toku wykładni operatywnej (w ramach procesu stosowania prawa) [Leszczyński, Maroń 2013, s. 83]. Dlatego przy dokonywaniu oceny konkretnego stanu faktycznego i dokonywaniu rozstrzygnięć zapewniają tzw. luz interpretacyjny pozwalający uwzględnienie kryteriów pozaprawnych<sup>4</sup>.

W związku z powyższym w trakcie kontroli prowadzonej przez Urząd Kontroli Skarbowej (UKS) organ skarbowy może prosić o udostępnienie przez podatnika następujących informacji:

- rejestru zakupu i sprzedaży VAT wraz z uzgodnieniami między rejestrami VAT, a złożonymi deklaracjami VAT-7;
- dokumentów źródłowych, tj. faktury VAT;
- zaprezentowania procedur dotyczących procesu operacyjnego stosowanego w stosunku do podmiotów zainteresowanych nawiązaniem współpracy w zakresie transakcji zakupu lub sprzedaży towarów, którymi handluje dany przedsiębiorca na polskim i zagranicznym rynku towarowym. Organ skarbowy oczekuje wersji obowiązującej w czasie prowadzenia procedur weryfikacyjnych, a także aktualnej, wraz z ewentualnym rejestrem zastosowanych zmian. Zakres czasowy dokumentacji dotyczy okresu między datą dokonania transakcji z podejrzanym podmiotem, a procedurami stosowanymi na dzień kontroli. UKS prosi o zaprezentowanie zastosowanych procedur zakupowych oraz sposoby weryfikacji klientów;
- dokumentów związanych z nawiązaniem i przebiegiem współpracy z podmiotem podejrzanym. W tym przypadku organ skarbowy zwraca uwagę m.in. na następujące aspekty: co się działo przed realizacją transakcji? Jak przebiegała faza negocjacyjna?
- udostępnienia dokumentów wewnętrznych przedsiębiorstwa, uzyskanych przez przedsiębiorstwo w procesie negocjacyjnym z podejrzanym podmiotem, w tym m.in.:
  - korespondencji handlowej z podejrzanym podmiotem (w tym cała korespondencja mailowa),

---

<sup>4</sup> Odwołania do powyższych pojęć można znaleźć w przepisach niepodatkowych, np. w art. 355 § 1 czy 827 §1 Kodeksu cywilnego. Kiedy to w stosunku do niektórych podmiotów wymaga się np. „staranności wynikającej z zawodowego charakteru działalności” – przykładowo można więc np. mówić o staranności sprzedawcy, wykonawcy dzieła, przewoźnika, członka zarządu spółki.

- notatek ze spotkań z zarządem, pracownikami bądź osobami reprezentującymi podejrzanego podmiot,
- materiałów reklamowych lub prezentacji podejrzanego podmiotu,
- uzyskanych od podejrzanego podmiotu informacji zawierających szczegóły zaproponowanej współpracy. Podatnik powinien zaprezentować wszystkie informacje handlowe (m.in. punkt dostawy, profil dostawy, wolumen dostawy, marża, warunki płatności),
- wzorców umowy ramowej dostosowującej zapisy umowy ramowej do kryteriów wyznaczonych w stosunku do podejrzanego podmiotu, w tym uzgodnień poczynionych z tym kontrahentem w zakresie zagadnień finansowych, rachunkowości, prawnych, handlowych,
- dokumentów wygenerowanych/pozyskanych w wyniku podjętych przez pracowników kontrolowanego przedsiębiorstwa niezależnych działań mających na celu pozyskanie dodatkowych informacji dotyczących wiarygodności, pozycji handlowej, doświadczenia i płynności finansowej podejrzanego podmiotu;
- całej korespondencji handlowej, w tym korespondencji przeprowadzonej za pomocą środków komunikacji elektronicznej, w tym m.in.:
  - związanej z operacyjną weryfikacją działań handlowych, pozyskanych informacji o planach handlowych, a także ewentualnych przyczynach zmian wolumenu dostaw;
  - otrzymanych pocztą elektroniczną ofert sprzedaży wraz z kierowaną korespondencją mailową dotyczącą przyjęcia bądź odrzucenia otrzymanych ofert;
- wypełnionego i otrzymanego od podejrzanego podmiotu dokumentu *Know Your Customer* (KYC). Jest to procedura, która została zaczerpnięta z przepisów o przeciwdziałaniu finansowaniu terroryzmu i prania pieniędzy. Zobligowane do stosowania procedury KYC są banki, zakłady ubezpieczeń i inne instytucje finansowe, które przed dokonaniem transakcji mają obowiązek dokonać dokładnej weryfikacji potencjalnego kontrahenta. Jednak praktyka gospodarcza wskazuje, że organy skarbowe w ramach kontroli oczekują stosowania powyższej procedury od przedsiębiorców, którzy nie są instytucjami finansowymi. Pomimo tego UKS prosi o dokument KYC, aby uzyskać informację, czy została dokonana weryfikacja podejrzanego podmiotu.

W związku z powyższym w ramach kontroli podatnik ma obowiązek zaprezentować szereg dokumentów związanych z procedurą handlową przeprowadzoną z podejrzanym podmiotem. Po stronie kontrolowanego jest wykazanie, że dopełnił należytej staranności w ramach kontaktu z kontrahentem.

## 5. Zakończenie

W obliczu wprowadzonych zmian, a także pojawiających się wątpliwości dotyczących właściwego podjęcia czynności nieskutkujących nałożeniem surowej sankcji karnoskarbowej, niezbędne jest właściwe zarządzanie takim ryzykiem w przedsię-



biorstwie. Należy założyć, że minimalizację negatywnych konsekwencji gwarantuje wdrożenie odpowiedniej procedury oraz wsparcie zespołu wykwalifikowanych prawników i ekspertów. Zmniejszą oni ryzyko zakwestionowania odliczenia VAT oraz ewentualnej odpowiedzialności karnoskarbowej osób odpowiedzialnych za rozliczenia podatkowe podatnika.

Działający uczciwie podatnik będzie musiał wykazać się należyłą starannością przy weryfikacji kontrahentów biznesowych, np. w oparciu o profesjonalny wywiad gospodarczy, jak również odpowiednio zabezpieczyć majątek przedsiębiorstwa przed organami skarbowymi.

Szczególne niebezpieczeństwo nałożenia sankcji karnopodatkowej w wysokości 100% występuje w sytuacjach, w których uczciwy podatnik jest uwikłany w karuzelę podatkową, kiedy to nie ma jakichkolwiek podejrzeń odnośnie do nieuczciwości kontrahenta. Stanowiska ustawodawcy, który zakłada funkcjonowanie wzorcowego modelu współpracy pomiędzy przedsiębiorcami, nie można uznać za właściwe. Bieżąca działalność w biznesie nie pozwala na każdorazowe przyjmowanie przez przedsiębiorców nieuczciwości po stronie każdego z bieżących lub nowych kontrahentów.

Niestety praktyka wskazuje, że organy skarbowe, w niektórych przypadkach podążają tylko za podmiotem, który jest znany. Jeżeli w łańcuchu dostaw doszło do oszustwa, a organy badają zarejestrowanego uczciwego kontrahenta, który ma fakturę, z której chciałby odliczyć podatek naliczony, to na nim skupiają uwagę i od niego wymagają wykazania się zachowania należytej staranności.

## Literatura

- Delmas-Marty M., 1973, *Droit pénal des affaires 1. Partie générale: politique pénale*, Presse Universitaires de France, Paris.
- Górniok O., 1993, *Koncepcja przestępstw gospodarczych w doktrynie niemieckiej a polityka kryminalna*, Państwo i Prawo, nr 1, s. 60–68.
- Leszczyński L., Maroń G., 2013, *Pojęcie i treść zasad prawa oraz generalnych klauzul odsyłających. Uwagi porównawcze*, Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska, Sectio G, vol. LX, 1, s. 81–91.
- Michalski M., Palacz D., 2017, *Przyczyny, rozmiary i skutki przestępczości gospodarczej – refleksje ogólne*, [w:] Łabuz P., Malinowska I., Michalski M., Safjański T. (red.), *Przestępczość gospodarcza. Istota zjawiska. Zasady odpowiedzialności, mechanizmy przestępcze i metody działania sprawców*, C.H. Beck, Warszawa.
- Ustawa z 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny, Dz.U. 1997 nr 88 poz. 553.
- Ustawa z 11 marca 2004 r. o podatku od towarów i usług, Dz.U. 2016, poz. 710.
- Wilk L., 2012, *Przestępczość gospodarcza – pojęcie, przyczyny, sprawy*, Prawo karne, nr 10 (136), s. 12–16.
- Załącznik do zaleceń Rady Europy nr R/81/12 w sprawie zwalczania przestępczości gospodarczej z dnia 25.06.1981 r., [www.rm.coe.int](http://www.rm.coe.int).
- Zientara A., 2010, *Przestępstwo nadużycia zaufania z art. 296 kodeksu karnego*, Wolters Kluwer Polska, Warszawa.